

YENİ MEDİANIN ÖZÜ İLƏ GƏTİRDİYİ MÜBAHİSƏLƏR

XÜLASƏ

Bu məqalədə texnologiyanın inkişafı ilə jurnalistikada formalaşan "yeni media" anlayışı və ondan sonrakı müzakirələrdən bəhs edilir. Yeni medianın nə olduğu, məzmunu və bu media sistemi ilə ənənəvi anlayışların necə dəyişdiyi izah olunur. Ənənəvi jurnalistlərin texnoloji jurnalistika sayəsində dəyişən iş prinsipləri, oxuyucunun mobil telefon və internetin köməyi ilə jurnalist olması və bundan sonrakı müzakirələrə yer verilmişdir. Müzakirələrdən texnologiyanın inkişafı ilə başlayan yeni medianın ənənəvi jurnalistliyi sıxışdırıb aradan çıxarmayacağı, bəzi davranış dəyişikliklərinə səbəb olacağı, bunun reallaşması ilə ənənəvi jurnalistikanın daha da güclənəcəyi nəticəsinə gəlinmişdir.

Açar sözlər: Texnologiya, yeni media, jurnalist, qəzet, blog, mobil telefon, internet

SUMMARY

This article discusses the concept of "new media" which was formed in news reporting with the development of technology and the subsequent discussions.

What new media is, its content, the change of traditional concepts with this media as you have described in the article.

The article focuses on such issues as the changing working conditions of the traditional journalist with technological journalism, the formation of new journalist among readers due to the availability of smart phones and the Internet, as well as subsequent disputes.

Discussion resulted that, technological development will not push the traditional methods of the journalist into the background and it will lead to the changes in approaches, and in the development of the generally recognized methods of media activity.

Keywords: Technology, new media, reporter, newspaper, blog, mobile phone, internet

Sürətlə inkişaf edən texnologiyanın yaratdığı imkanlarla formalaşdırılan "yeni media" dedikdə, mobil telefon da, digital televiziya sistemi də. bloq da bu anlayışda öz əksini tapır. Bu gün bütün bu texnologiyalar arasında ilk yeri şəbəkələrin anası hesab olunan internet tutur. İnternetin həyatımıza daxil

olması ilə bütün məlumat işlənilib-hazırlanması və mübadiləsi prosesində yeni dövrə qədəm qoyuldu.

İnternet telefon, kompüter, televizor, radio, qəzet/jurnal kimi bütün vasitələri bir yerə toplayaraq xəbərin əsas məcrasına çevrildi. Bu yeni məcrə öz xarakteri etibarilə yeni problemləri də özü ilə bərabər gətirdi. Ənənəvi jurnalistlərin internet jurnalistikası ilə əlaqədar ən çox təhqid etdikləri məsələ internet şəraitindəki məlumatların "etibarlı olmamasıdır".

Köhnə nəsil jurnalistlər internet jurnalistlərinin xəbər məsələsində inanılmayacaq dərəcədə bir-biri ilə yarışmaları səbəbi ilə informasiya mənbələrinin etibarlılığını, hazırladıqları xəbərin doğruluğunu, düzgünlüyünü yoxlayacaq vaxtları qalmadığını qeyd edirlər. Həmçinin bir çox formatda xəbər yayımlama məcburiyyətinin də jurnalistikanın keyfiyyətinə zərər verə biləcəyini düşünürlər.

"New York Times" qəzetinin redaktorlarından və yazarlarından Maykl Oreskesə görə isə sürətli olmaq tələbi keyfiyyətli jurnalistikaya və əsas standartlara meydan oxumamalıdır:

"İnternetdən çox-çox əvvəl Beynəlxalq İnformasiya Servisinin əsas qaydaları siyahısında informasiyanı birinci qəbul etmək və dərc etmək ilk sırada gəlirdi, lakin bundan əvvəl doğru olduğundan əmin olmaq, düzgün şəkildə dərc etməkdirdi... Web saytı bu sadə redaktor qaydasını dəyişdirə bilməz. Hər hansı bir məsələnin doğru olduğuna əmin olmadan informasiyanı yayımlamamalıyıq". (FIU, Miami, 2001)

İnternet jurnalistikasındakı "ən sürətli olma" yarış həqiqətən də problem yaradır. Redaktor "informasiyanı ilk verən olmaq" ilə "jurnalistikanın tələb etdiyi kimi yaxşı yoxlayan, lazım olan bütün düzəlişləri edən şəxs olmaq" arasında qalır. Xəbərin sürətli verilməsi məcburiyyətinin artması ilə birlikdə səhv etmə, daha az araşdırılıb və yoxlanılıb xəbər yayımlama ehtimalı artır. İnternetin təmin etdiyi alternativ məzmun bərabərlik, hər növ mənbənin ölçətan olması baxımından "mükəmməl" olsa da, hər tərəfdən axıb gələn informasiya qarşısında ilk növbədə belə bir sual yaranır: "Kimə inanacağam?"

İnternet bir tərəfdən haqsızlığa düçar olanların, əzilmiş kütlələrin və ya böyük mediadan kənar qalanların, hətta fərdlərin səslərini duyurmaları üçün lazımı şəraiti yaratdığı halda, bir yandan da yalan, səhv, tam olmayan xəbərlərə, dedi-qodulara, şərtmələrə də imkan yaradır.

"Hər kəsin internet vasitəsilə xəbər yazma bildiyi və ya xəbər gördüyü yaradıcı bildiyi bir dövrdə təbliğat ilə öz təsdiqini tapmış məlumatı bir-birindən ayırmaq daha da çətinləşir." (Blackledge, 2007)

İnternet jurnalistikasına inamsızlığın bir səbəbi də mənbə kimi ümumiyyətlə internetdən istifadə olunmasıdır. Lakin bu gün kağız formatdakı qəzetlərdən televiziya kanallarına qədər jurnalistlərin müraciət etdiyi ən mühüm mənbə yenə də internet saytları, bloqlardır.

İnternetin hamunun stolunun üstündə, cibində özünə yer etməsi ilə xəbər saytları bir-birinin ardınca açılmağa başladı. Belə olan halda jurnalistika sektorunda ən çox müzakirə edilən məsələ "Qəzetlər aradan çıxır mı?" sualı oldu. Bu sual sektorun yeni mediadan sonra ən mühüm gündəlik maddəsinə çevrildi.

Onsuz da hər yeni texnologiya, hər yeni məlumatı əldə etmə kanalı açıldıqda. onun insanın həyatına necə təsir göstərəcəyi məsələsində çox sayda proqnozlar verilir, məsələ uzun müddət müzakirə edilir.

Televiziya və məktubların, ağızlarının və təşəkkür mesajlarının əhəmiyyətini itirəcəyi və bunun da savadlılıq səviyyəsinin azalmasına səbəb olacağı (Straubhaar və Larose, 1997, s. 436) və ya video təqdim edənlər və kasetlərlə birlikdə kino sektorunun sıxışdırılıb aradan çıxarılacağı kimi proqnozlar bəhs etdiyimiz məbaliğəli proqnozların bir qismini təşkil edir.

Lakin qəzetlərin çox olacağına dair bu yeni proqnozun möhkəm əsasları da vardır. Bu gün internetin hər kəsə xüsusi mövzular verə bilən, tematik kanallarla dolu, istifadəçinin dostu saytları qarşısında qəzetlər etimadı, işi bilmələri və xüsusi xəbərləri ilə öz ayaqları üzərində durmağa çalışır. İstifadəçisinə dünyanın hansı nöqtəsində olursa-olsun, dərhal çata bilmə imkanına malik olan internetin informasiya ötürmə baxımından qəzetlərə nisbətən çox böyük üstünlüyü vardır.

Hal-hazırda dünyada qəzetlərin əksəriyyəti azalan tirajlardan, artan xərcədən və bunların müxbir ştatlarına təsir göstərməsindən şikayət edirlər. İnternet yüksək tempə inkişaf etməkdə, ətrafındakı hər şeylə birləşərək hər şeyi olduqca tez dəyişdirməkdədir.

Mobil telefonlarla başlayan mobil rabitə imkanları və infrastruktur imkanlarının artması ilə kompüter, radio, televizor və Telekom cihazlarının yerinə yetirdiyi bütün funksiyaların kiçik mobil rabitə vasitəsi tərəfindən təmin olunmasını mümkün edir.

Digər tərəfdən elektron mürəkkəb (e-ink) adlandırılan texnologiya ilə eynilə kağız kimi daşına bilən, bükülə bilən, qatlana bilən ekranın mümkün olması "qəzet almaq" anlayışını aradan qaldıracaq xarakterdədir.

"Gələcəyin qəzeti necə olacaq? Qəzetin gələcəyi varmı?" sualına "New York Times Magazine"dən Max Frankelın verdiyi cavab maraqlıdır: "Bu sualın cavabı qəzet (newspaper)* ilə nə demək istədiyinizdən asılıdır. Xəbərimi? Kağızımı?"

"Qəzet" sözü ilə Kanadada ağaclardan əldə edilib emal olunduqdan sonra şəhər mərkəzlərindəki fabriklərə yük maşınları ilə daşınan və sonra müxtəlif yerlərə yayılmış oxuyuculara çatdırılmaq üçün yenicənən yük maşınlarına yükənən, üzərinə mürəkkəblə yazılmış yazıların çap edildiyi yüksək xərc tələb edən kağızı nəzərdə tutursunuzsa, bunun sonunun o qədər də parlaq olmadığını deyə bilərik. Yaxın gələcəkdə digital texnologiyalarla təkmilləşdirilmiş kağız məhsulunun o qədər də yaxşı gələcəyi olmayacağını düşünürəm".

Gündəlik digital material sizə daha sürətli, daha ucuz, daha zəngin və arzu edilən şəkildə çatdırılacaq. Onu istənilən yerdən endirə biləcək (download) və onu jurnal böyüklüyündəki portativ planşetdən oxuya biləcəksiniz və ya printerdən sizə kağız təsəviratı yaradan elektron səhifələrin üzərində istədiyiniz qədər açə biləcək, lakin fərdi kompüterinizdə ondan sonsuz qədər təkrar-təkrar istifadə edə biləcəksiniz. Bütün bunların möcüzəvi bir xüsusiyyəti yoxdur, texnologiya artıq əlimizin altındadır... (Frankel, 2000'dən aktaran Özçağlayan 2008, s.151-152)

Müxtəlif rəylərə baxıldıqda, qəzetlər qalacaq, bəlkə də daha da güclənəcək, lakin mərcələrinin dəyişəcəyi bir həqiqətdir. Qəzetlər kağızdan internetə, yeni rabitə mühitlərinə transfer olacaq. Kağız isə bu qədər güclü olmasa da, jurnalistika baxımından yaşamağa davam edəcək, lakin kağız formata daha az üstünlük veriləcək.

Müzakirə mövzusu olan başqa məsələ isə yeni qaydada xəbər yaratmaqdır. Bəzi proqnozlara görə gələcək 5 il ərzində xəbərlərin 50%-ni ictimaiyyət yaradacaq. Başqa sözlə vətəndaş jurnalistikasının əhəmiyyəti artacaq.

Bloqların artması və vətəndaş jurnalistikasının böyük mediada təmsil olunması ilə "artıq hər kəsin jurnalist olduğu", "peşəkar jurnalistlərin taxt-tacının zəifləyəcəyi", başqa sözlə hansı xəbərin, fotoşəkilin necə daxil olacağına qərar verən redaktorlara, rəhbərlərə ehtiyac qalmadığı" müzakirə olunmağa başladı.

"Bir web saytına ictimaiyyətin oxuya bilməsi üçün informasiya göndərən hər kəsin jurnalist və ya heç olmazsa, potensial jurnalist kimi xarakterizə edilə bilməsi ilə əlaqədar postmodern istək, tendensiya olduğu" (Hirst və Harrison, 2007, s. 256) kimi, əksinə bütün bu iştirakın jurnalistləri daha da gücləndirəcəyinə dair fikirlər də bildirilməyə başlamışdır.

Burada iki növ vətəndaş jurnalistikasından bəhs edilir. Birində mobil telefon jurnalistikasına oxşar, bir hadisəyə şahid olan və bu hadisə ilə bağlı informasiyanı (yazılı, şifahi məlumat, təsvir, səs qeydi) müəyyən bir media qurumuna ötürən şəxslər nəzərdə tutulur. Onlar eyni zamanda şərhli, fikirləri ilə yenə də media orqanlarının web saytlarında hər zaman özlərinə yer tapan istifadəçilər də ola bilər. İkincisində isə bloqlar və bloqqlər nəzərdə tutulur.

Bu müzakirədə əvvəlcə belə bir cəhəti qeyd etmək lazım gəlir. Jurnalist yazdığı, dərc etdirdiyi materialın doğru olmasına diqqət edən şəxsdir (FIU, Miami, 2001)

Ənənəvi jurnalistlər də bəzi bloqqlərin qarşılaşdıqları hadisəni "görəsən doğru və səhvsizdirmi?" deyər baxmadan, ya da o xəbəri dərhal yayımlamanın doğuracağı nəticələri düşünmədən yayımlamalarından şikayət edirlər.

İnternet jurnalistikasının təbii olduğu böyük qurumlarda da sürətli olmaq, xəbəri ilk yayan olmaq kimi meyarlarla bağlı eyni problemlər yaşanmaqdadır.

Bunların tam əksinə olan başqa bir fikir də irəli sürülə bilər. Bu gün mediaya, xüsusilə də böyük media təşkilatlarının yayım orqanlarına qarşı etimadsızlıq var.

Əksər oxuyucular qəzetlərin obyektiv, yüz faiz doğru və cəmiyyətin mənafeyini düşünərək yayımlandığına inanır. Ən mühüm və ictimaiyyəti maraqlandıran məsələlərdə də jurnalistlərin öz qurumlarının mənafeələrinin zərərinə xəbərlər yayımlamayacağını düşünürlər.

Məhz internet bu məqamda döviyyəyə daxil olur. Artıq istifadəçilər müəyyən bir hekayənin hissələrini özləri birləşdirə bilər. Oxuyucu internetdəki məlumatlarla həmin xəbərin doğruluğunu yoxlaya bilər.

Bu bir həqiqətdir ki, jurnalistlərin xalqın hansı xəbərləri qəbul etməsinin lazım gəldiyi, hansını bilməsinə ehtiyac olmadığı haqqında qərar qəbul etmək rolu artıq jurnalistikanın mütləq xüsusiyyətlərindən biri deyildir. **(Kovach ve Rosenstiel, 2007, s. 18)**

Bununla əlaqədar olaraq qapı gözətçilərinin əhəmiyyətinin azaldığından bəhs edilir. Oxuyucunun internetdəki limitsiz informasiyadan istifadə edərək "öz qəzetini" hazırlama imkanı əldə etdiyi deyilir.

Nəticə etibarilə bu müzakirələrdə qeyd olunan fikirlər hələlik ehtimallardan ibarətdir. Lakin hal-hazırda əvvəldə də qeyd edildiyi kimi vətəndaş jurnalistikası peşəkar jurnalistika ilə müqayisə edilməməlidir.

Ən azı bundan sonra da uzun müddət jurnalistlər peşəkar kimi öz işlərinə davam edəcəklər. Hətta bu qədər rəngarəng informasiya dənizində kimə etibar edilməsi bilinmədiyi vaxtda, həmçinin əvvəldə də qeyd edildiyi kimi markaların, tanınmış və etibar edilən adların əhəmiyyəti artacaq, bu orqanlardakı redaktorların da əhəmiyyəti daha çox artacaq.

Redaktorların işinin azalacağından bəhs etmək isə mümkün deyil. Əksinə oxuyucu şərhələrinin və vətəndaş jurnalistikasının artdığı bir şəraitdə redaktorların da seçimdən yoxlamağa qədər işləri artacaq.

Nəhayət şərhələrin və böyük qurumlarla paylaşılan xəbərlərin, bloq yazılarının da hansılarının internet qəzetinə necə daxil olacağı haqqında redaktorlar qərar qəbul edəcəklər.

Yeni medianın təqdim etdiyi bloqlar və mobil telefonlar hər kəsi jurnalist etməyəcək. Lakin jurnalistlərin daha da püxtələşməsinə və güclənməsinə təmin edəcək. Hər kəsin xəbər ötürə bildiyi, fotosəkil çəkə bildiyi, fikirlərini bölüşdüüyü bir mühitdə peşəkar jurnalistlərin özünəməxsus olduqlarını göstərmələri üçün jurnalistlik prinsiplərini daha yaxşı bilən, tətbiq edən olmalarına ehtiyac duyulacaq. Daha çox etimad edilən olmaq üçün daha çox məlumatlı və mənbələrə daha yaxın şəxslər olacaqlar. Keçmişdəki mütəxəssis-jurnalistlik və tədqiqatçı-müxbirlik günləri geri qayıdacaq.

ƏDƏBİYYAT:

- 1- The School of Journalism and Mass Communication at Florida International University (FIU). Miami. (2001)
- 2- Blackledge, Brett J. (2007). Newspapers' Niche: "Dig Deeply Into Local Matters". Nieman Reports. 2007.
- 3- Joseph Straubhaar - Robert Larose Communications Media In The Information Society. Kaliforniya: Warsworth. (1997)
- 4- Mehmet Özçağlayan- Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme). Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. (2008)
- 5- Martin Hirst-John Harrison, "Communication and New Media" (2007)
- 6- The School of Journalism and Mass Communication at Florida International University (FIU). Miami. (2001)
- 7- Kovach, Bill ve Tom Rosenstiel The Elements of Journalism. New York-ABD: Three Rivers Press. (2007)